

De uønskede mødre

I tiden etter andre verdenskrig ble det adoptert bort flere norske barn en noen gang før eller siden. Kvinner som ble gravide utenfor ekteskap ble sviktet av barnefedre, egne foreldre og av det offentlige.

Foto: Leif Ørnelund, 1948, Eier: Oslo Museum

Norge cirka 1945-1970: Unge kvinner som har kommet «i uløkk» og som i løpet av svangerskapet har bestemt seg for å adoptere bort barnet, blir utstyrt med papirer som de skal vise fram på fødeklubben. Når jordmor mottar en slik beskjed, følges en helt spesiell praksis: Kvinnene må føde med et laken over hodet, og når barnet er født blir det fjernet fra rommet uten at kvinnen får se det. Hun får heller ikke vite om det er gutt eller jente.

Ugifte kvinner fikk generelt dårligere oppfølging og hjelp under fødselen, for eksempel ble det ikke gitt smertestillende. Det var en utbredt oppfatning blant jordmødre og leger at «har de fått den inn, må de da også klare å få den ut».

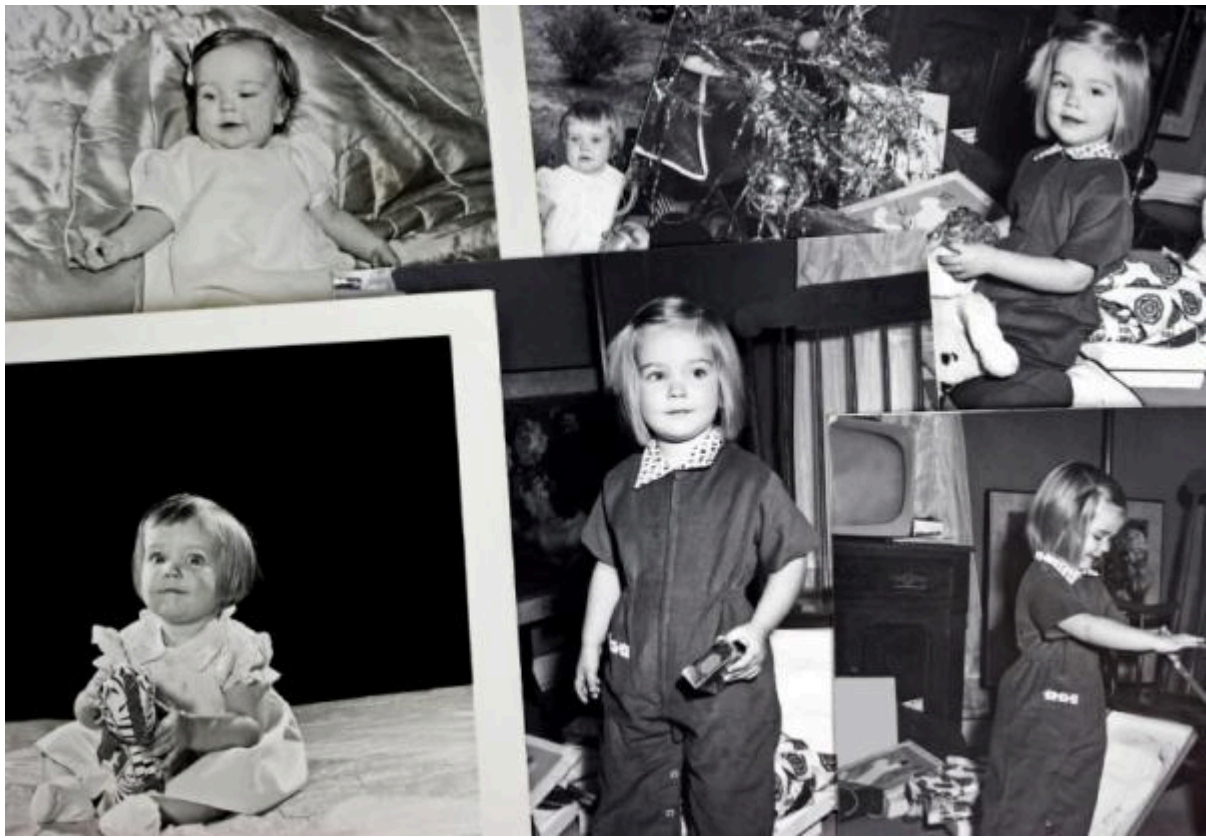
“

Ugifte kvinner fikk generelt dårligere oppfølging og hjelp under fødselen, for eksempel ble det ikke gitt smertestillende.

Strengere normer for kvinner

I tiden fra 1945 til rundt 1965 ble det adoptert bort 3 til 4 ganger så mange norske barn som før krigen. Dette skjedde til tross for at det i store deler av perioden ble født færre barn utenfor ekteskap enn i 30-årene. Liv Thoring har i sin masteroppgave sett på hva som gjorde at så mange enslige mødre adopterte bort barna sine i disse årene. Hun har fått tilgang til Oslo Helseråds adopsjonsarkiv, et unikt kildemateriale som ikke er brukt til forskning før nå. Til sammen gir opplysningene et klart bilde av hvilke valg – eller mangel på valg – ugifte mødre hadde i denne perioden.

– Det ser ut til at det offentlige Norge ønsket å fremme adopsjon fremfor at enslige mødre beholdt barna sine. Dette henger sammen med endrede normer og et mer negativt syn på enslige mødre etter krigen, sier Thoring.

I tiden fra 1945 til rundt 1965 ble det adoptert bort 3 til 4 ganger så mange norske barn som før krigen. Foto: iStockphoto

Husmortid og moral

Mange historikere mener at normene for riktig oppførsel for kvinner ble strengere i tiårene etter krigen.

Fakta: Adopsjonslovene

1917: Den første adopsjonsloven. Svak adopsjon: barnet visste hvem som var biologisk familie, og det beholdt arverett til denne. Biologiske foreldre kunne også arve barnet, og barnet hadde underholdingsplikt overfor dem.

1935: Sterk adopsjon kommer som tillegg. Det vil si at alle juridiske bånd til biologisk familie brytes, og adoptivbarn ble arverettslig likestilt med biologiske barn, med unntak for odels- og åsetesrett. Nå ble det også mulig å gjøre adopsjonen anonym, og adoptivforeldre fikk rett til å hemmeligholde for barnet at det var adoptert.

1948: Adoptivforeldre får fem års angrefrist hvis det viser seg at barnet er fysisk eller psykisk sykt, eller lever et «lastefullt eller forbrytersk liv».

1956: Angrefristen styrkes, sterk adopsjon blir den eneste tillatte formen og adoptivforeldre har rett til å nekte adoptivbarnet kunnskap om sine biologiske foreldre, selv når de er

myndige.

1986: Adoptivbarn sidestilles med biologiske barn på alle områder, inkludert odels- og åsetesrett. Angrefristen oppheves og barna får ubetinget rett til opplysninger om sine biologiske foreldre. Barnets gagn skal være det eneste hensynet som tillegges vekt ved en adopsjon. Adoptivsøkeres ønske om eller behov for barn skal ikke tas med i vurderingen, utover at foreldres motivasjon er bra for barnet.

“

– Det ser ut til at det offentlige Norge ønsket å fremme adopsjon fremfor at enslige mødre beholdt barna sine.

– Det negative synet på tyskerjentene og gjenreisningen etter krigen bidro til dette bildet: nasjonen ble truet når kvinner kanaliserte sin seksualitet i «feil» retning. Det ble nødvendig å kontrollere kvinners seksualitet strengere, sier Thoring. Hun forteller at det før krigen ikke var like stigmatiserende å være enslig mor i arbeiderklassen. Etter krigen spredte imidlertid borgerlig ideologi om kvinners ærbarhet seg til alle samfunnsklasser.

Arbeiderpartiet hadde eneforsørger-familien som mål for alle samfunnsklasser; det vil si at mannen skulle ha så høy lønn at han kunne forsørge familien, så kona slapp å jobbe utenfor hjemmet. En god mor skulle være hjemme å ta seg av sine barn. Men dette var åpenbart et umulig krav for enslige mødre. De var avhengige av å jobbe for å tjene til livets opphold, så lenge offentlige trygdeordninger ikke var utbygd.

Barnefar svikter

– Samtidig med at arbeiderklassen tok opp i seg de borgerlige normene for kvinners seksualitet, virker det som arbeiderklassekvinnene ble sviktet av sine egne menn. Menn praktiserte i økende grad uforpliktende sex, og stakk av eller benektet farskapet da kjæresten ble gravid. Mange av kvinnene trodde at forholdet skulle føre til ekteskap, forteller forskeren.

Etter krigen ble det vanlig at fedrene til de bortadopterte barna anla farskapssak for å slippe unna giftermål eller barnebidrag. Før krigen skjedde dette bare unntaksvis.

– Uten en far til barnet, fikk mødrene heller ikke barnebidrag. Inntil morstrygd ble innført i 1964 var det ikke mulig for enslige forsørgere å leve av offentlige bidrag alene. De var derfor økonomisk

avhengige av at farskapet ble bekreftet. I tillegg var det selvsagt en stor belastning å bli uthengt som løsaktig i en rettssak, sier Thoring.

Mange unge kvinner reiste hjemmefra for å skjule graviditeten for sine egne foreldre. Foto: iStockphoto

Det tok tid å avgjøre en farskapssak, og i de fleste tilfeller var barnet allerede plassert hos adoptivforeldre når saken var ferdig behandlet i rettsapparatet. Først i 1956 fikk man lov om gransking av arvemerker (for eksempel blodprøver) for å teste farskap, og det var derfor lett for en mann å vinne en farskapssak selv når han faktisk var far til barnet.

– Det er sjokkerende å se i hvilken grad retten dømte til mannens fordel. Jeg fant et tilfelle fra 1950 hvor en mann ble frikjent for farskap til tross for at han innrømmet å ha hatt sex med barnemoren. Mannen påstod at han hadde vært så full da samleiet fant sted, at han ikke hadde hatt sædavgang! forteller Thoring.

Mors foreldre svikter

Thoring har sammenlignet saker fra flere år i oppgaven sin. Hun kan derfor se endringer over tid.

– I 1950-årene var kvinnene gjennomsnittlig yngre enn tidligere: halvparten var umyndige, og de fleste bodde hjemme hos foreldrene. Mange av dem ble presset av sine egne foreldre til å adoptere bort barnet, og mange var så redde for foreldrenes, særlig fedrenes, reaksjon at de holdt graviditeten hemmelig, forteller Thoring. Hun fortsetter:

– Til en viss grad viser jo dette at de beholdt kontrollen over situasjonen, men det var av angst for sine fedres angivelige reaksjon. Kanskje hadde kvinnene selv internalisert samfunnets holdninger og valgte bortadopsjon fordi de ikke ville skuffe sine foreldre, samt at de mente det var best for barnet å få vokse opp med to foreldre. Men mest sannsynlig var de redde for å bli avvist. Og det finnes eksempler på at denne redselen var berettiget, og at fedre nektet sine gravide døtre å komme hjem.

Det offentlige svikter

Gjennom arkivsakene Thoring har sett på, har hun også inntrykk av at de ansatte ved Oslo Helseråds Adopsjonskontor anså adopsjon for å være den beste løsningen når enslige kvinner ventet barn.

– Kvinnene ble forelagt adopsjonskontrakt ved første møte på adopsjonskontoret. For de fleste skjedde dette før fødselen, og nesten alle undertegnet da. Man kan ikke se bort fra at dette skapte en følelse av forpliktelse med hensyn til å gjennomføre adopsjonen, selv om de skulle angre, mener Thoring.

I 1964 utarbeidet Sosialdepartementet et rundskriv med retningslinjer for adopsjonsformidling, som sa at kvinnene skulle få råd og veiledning i forhold til å beholde barnet, og at man ikke skulle gå ut fra at adopsjon var det beste i alle tilfeller. Skrivet ble etter sigende laget etter mønster fra mange års praksis ved Oslo Helseråds Adopsjonskontor.

– Jeg har imidlertid ikke funnet brosjyrer eller annen dokumentasjon på at slik veiledning ble gitt, sier Thoring. Hun har dessuten snakket med en kvinne som var i kontakt med Adopsjonskontoret i på slutten av 1960-tallet, som forteller at hun ikke fikk informasjon om rettighetene sine, til tross for at morstrygd og overgangsstønad da var innført.

Materialet Thoring har gått igjennom viser i den første 20-årsperioden etter krigen få tegn på sympati for de enslige mødrene. Derimot har hun funnet brev som viser at de ansatte ved adopsjonskontoret hadde stor sympati med barnløse som ønsket å adoptere.

Også lovene tok hovedsakelig hensyn til adoptivforeldrene framfor både biologiske foreldre og barnet selv. Dette viser seg gjennom endringer i adopsjonsloven (se faktaboks), særlig ved at adoptivforeldrene fra 1948 fikk fem års «angrefrist». De kunne forlange adopsjonen opphevet ved dom dersom barnet skulle vise seg å ikke være mentalt eller fysisk friskt, og sykdommen ble antatt å stamme fra tiden før adopsjonen. Denne loven ble opphevet først i 1986, da det ble stadfestet at hensynet til barnet skal gå foran alt annet.

– Man forventet altså ikke den samme utholdenheten fra adoptivforeldre som fra andre foreldre. Og barna som ble sendt i retur, endte mest sannsynlig opp på barnehjem, sier Thoring.

Først i 1972 ble hensynet til biologisk mor synlig i adopsjonslovgivningen. Da ble det bestemt at det skulle gå minst seks uker fra fødsel til bindende avtale om adopsjon kunne inngås. Loven ble imidlertid ikke praktisert fullt ut ved Oslo Helseråds Adopsjonskontor før i 1989.

Lite reelt valg

– Det er tre forhold som etter min mening særlig bidro til at enslige mødre fastholdt adopsjonen etter at barnet var født: at kontrakten om adopsjon ble underskrevet på forhånd, mangelen på informasjon om rettigheter som etter hvert kom på plass for enslige mødre, og at de måtte føde med laken over hodet og ikke fikk se barnet, sier Liv Thoring.

– *Teoriene om at mødrene ble sviktet av barnas fedre, sine egne foreldre og det offentlige helse-Norge, plasserer dem hovedsakelig i en offerrolle. Kan man se det som at mødrene selv var bevisste aktører og handlet ut fra egne motiver?*

– Det er ingen indikasjoner i kildene på det. Jeg ser det som mest sannsynlig at de fleste mødrene ikke hadde noe reelt valg, men befant seg i en tvangssituasjon da de adopterte bort sine barn, avslutter Thoring.

Se også

- [Alenemødre i 100 år: Fra seksuell til økonomisk skam](#)

ABORTKAMPEN

KROPP OG SEKSUALITET

FAMILIE

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.